

Διαφώτιση, Προπαγάνδα και Αντί-Προπαγάνδα στην Κύπρο, 1955–1959*

Χαράλαμπος Αλεξάνδρου

Enlightenment, Propaganda and Counter-Propaganda in Cyprus, 1955–1959: Many parts of the insurgency in Cyprus of the period 1955–1959, while consists a multilevel struggle, remain unknown. One of them is the bloodless war of propaganda which was waging years before 1955 but it was systematised and intensified during the Cyprus insurgency inside the island. The first aim of the study is to reveal the way Greeks and British conducted propaganda in Cyprus and the means by which propaganda and counter-propaganda were exercised during the period. Moreover, we will try to detect the inter-relation between the senders of the messages and the receivers. In this frame we will moreover try to answer the question which was the targeted group each time, the techniques used by each side, the significance of the phraseology and generally the expediencies which were served through propaganda and the various information techniques.

Εισαγωγή

Το αίτημα για ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα που παρουσιάστηκε εκ μέρους των Ελλήνων Κυπρίων ήδη από τα πρώτα χρόνια της δημιουργίας του ελληνικού κράτους, με την επιστολή προς τον Ιωάννη Καποδίστρια του Αυγούστου του 1828, θα έπαιρνε, προϊόντος του χρόνου, διάφορες μορφές. Ειδικά μετά το 1878 όταν παραχωρήθηκε το νησί στους Βρετανούς, το ενωτικό αίτημα απέκτησε διαφορετική δυναμική, αφού μέχρι τουλάχιστον το τέλος του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, οι Κύπριοι, έχοντας υπόψη την κατάληξη της ιστορίας των Επτανήσων, θεωρούσαν την παραχώρηση της Κύπρου στην Ελλάδα, θέμα χρόνου. Με την προσάρτηση του νησιού στη Βρετανία το 1914 και την ανακήρυξή του σε αποικία του στέμματος το 1925, οι Έλληνες του νησιού κατανόησαν ότι η βρετανική διοίκηση ξεκίνησε να λαμβάνει μόνιμο χαρακτήρα. Η

* Η εργασία εμπίπτει στη ΔΕΣΜΗ Προγραμμάτων για Έρευνα, Τεχνολογική Ανάπτυξη και Καινοτομία 2009–2010 (ΔΕΣΜΗ 2009–2010) του Ιδρύματος Προώθησης Έρευνας, η οποία συγχρηματοδοτείται από την Κυπριακή Δημοκρατία και το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης της Ευρωπαϊκής Ένωσης, και πιο συγκεκριμένα στο Έργο ΠΕΝΕΚ/0609/54.

αυθόρμητη επανάσταση του 1931 αποτέλεσε ίσως την πρώτη ένδειξη της συνειδητοποίησης των Κυπρίων ότι η διεκδίκηση της “ένωσης” θα έπρεπε να λάμβανε διαφορετικό χαρακτήρα από τις μέχρι τότε εκκλήσεις, υπομνήματα και αποστολές πρεσβειών. Η έκρηξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου και κυρίως η επίθεση που δέχθηκε η Ελλάδα από τους Ιταλούς, εξήψε εκ νέου το ενωτικό κίνημα στην Κύπρο, το οποίο μετά την εξέγερση του 1931 βρισκόταν σε καταστολή εξ αιτίας των σκληρών μέτρων που επέβαλαν οι Βρετανοί. Ο χάρτης του Ατλαντικού και οι διακηρύξεις που ακολούθησαν τη νίκη των συμμαχών, η ίδρυση του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών και η δημιουργία του καταστατικού του χάρτη, εξόπλιζαν την ενωτική ρητορεία των Ελλήνων για την Κύπρο και την ενέδυσαν με τον μανδύα του αιτήματος της αυτοδιάθεσης των λαών. Παράλληλα όμως με την απαραίτητη τεκμηρίωση του αιτήματος ενώπιον της διεθνούς κοινής γνώμης στις αρχές της δεκαετίας του 1950, και ενώ οι Βρετανοί δεν έδειχναν κανένα σημάδι συμβιβασμού, κύκλοι Κυπρίων και Ελλαδιτών στην Αθήνα, είχαν ξεκινήσει να προετοιμάζονται μυστικά για τη διεξαγωγή ενός δυναμικού ένοπλου αγώνα στο νησί. Μερικούς μήνες λοιπόν μετά την πρώτη ελληνική προσφυγή στον ΟΗΕ για την Κύπρο, στην 9η γενική συνέλευση του Οργανισμού, ξεσπά, την 1η Απριλίου 1955, ένοπλη επανάσταση στη μεγαλόνησο. Ταυτόχρονα με τις εκρήξεις της 1ης Απριλίου σε κυβερνητικές και στρατιωτικές εγκαταστάσεις, κυκλοφόρησαν πολυγραφημένες προκηρύξεις σε ολόκληρο το νησί στις οποίες, ο αρχηγός της ένοπλης οργάνωσης ΕΟΚΑ, υπό το ψευδώνυμο “Διγενής”, έθετε τους στόχους του αγώνα και απευθυνόμενος στους Κύπριους, στους Ελλαδίτες και στους διεθνείς διπλωμάτες, οριοθετούσε τους στόχους της Οργάνωσης και τεκμηριώνει την ανάγκη για ένοπλη δράση.

Με τη συγκεκριμένη πρώτη προκήρυξη της ΕΟΚΑ, παράλληλα με τον ένοπλο αγώνα, άρχισε και ο “αναίμακτος πόλεμος” της προπαγάνδας ο οποίος θα μαινόταν στην Κύπρο καθ’ όλη τη διάρκεια της τετραετίας, μέχρι το 1959. Με αυτό τον προπαγανδιστικό πόλεμο θα ασχοληθούμε στην παρούσα εργασία, επιχειρώντας να αναλύσουμε τις συνιστώσες του. Αρχικά θα παρουσιαστούν οι ομάδες οι οποίες κατά την υπό μελέτη περίοδο χρησιμοποιούσαν επικοινωνιακές τακτικές προκειμένου να πετύχουν τους σκοπούς τους. Ακολούθως θα γίνει αναφορά στα μέσα που χρησιμοποιούνταν κατά την προπαγανδιστική διαδικασία και θα επιχειρηθεί αξιολόγηση της σημασίας τους. Τέλος, θα γίνει λόγος για το εκάστοτε στοχοθετούμενο κοινό, ενώ στο συνολικό πλαίσιο της ανάλυσης θα γίνει σύντομη αναφορά στα κύρια επιχειρήματα που χρησιμοποιούσαν οι εμπλεκόμενες πλευρές για να προωθήσουν τους προπαγανδιστικούς τους στόχους και να επιτύχουν τους σκοπούς τους.

Για τους σκοπούς της εργασίας αυτής, σημειώνουμε ότι δεν θεωρούμε ότι η προπαγάνδα ενέχει αρνητική χροιά αλλά ότι είναι συνώνυμη με τους όρους διαφώτιση, πληροφόρηση και ενημέρωση. Όπως λοιπόν και οι τρεις άλλοι όροι, έτσι και η προπαγάνδα δεν μπορεί να υπάρξει εκτός πλαισίου συγκεκριμένης πολιτικής. Δηλαδή, τελικός στόχος του προπαγανδιστή είναι να πείσει το ακροατήριο, τους δέκτες, ώστε να σκεφτούν ή και να ενεργήσουν ανάλογα με τη θέλησή του. Ο θεμιτός ή αθέμιτος τρόπος με τον οποίο θα γίνει χρήση των τεχνικών της προπαγάνδας καθώς και οι

έντιμοι ή μοχθηροί σκοποί τους οποίους θα επιχειρήσει να πετύχει ο προπαγανδιστής χρωματίζουν αναλόγως και την χρησιμοποιούμενη τεχνική. Για το λόγο αυτό οι θεωρητικοί αναλυτές του φαινομένου διαχωρίζουν την προπαγάνδα σε λευκή, γκριζα και μαύρη.

Μεθοδολογία

Μέχρι σήμερα δεν έχει διεξαχθεί επιστημονική έρευνα για τις επικοινωνιακές τεχνικές που χρησιμοποιήσαν τα δύο κύρια αντίπαλα στρατόπεδα στην Κύπρο — οι Έλληνες και οι Βρετανοί — κατά την περίοδο 1955–1959. Οφείλουμε εξ αρχής να διευκρινίσουμε ότι η ανάλυσή μας δεν θα ασχοληθεί με την ελληνική και βρετανική προπαγάνδα σε διεθνές επίπεδο, στον ΟΗΕ και ενώπιον της διεθνούς κοινής γνώμης, αλλά θα επικεντρωθεί σε πτυχές της εντός της Κύπρου προπαγάνδας. Την κυριότερη πηγή πληροφοριών λοιπόν αποτελούν οι χιλιάδες προκηρύξεις της ΕΟΚΑ οι οποίες είχαν κυκλοφορήσει από μέλη της Οργάνωσης και οι οποίες σε μεγαλύτερες συγκεντρώσεις υπάρχουν στο Αρχείο του Συμβουλίου Ιστορικής Μνήμης Αγώνα ΕΟΚΑ, στο Κρατικό Αρχείο Κύπρου και στη Βρετανική Βιβλιοθήκη. Για τα διαδικαστικά, τα μέσα και τον τρόπο άσκησης της προπαγάνδας καθώς και συγκεκριμένα για τον τρόπο συγγραφής, πολυγράφησης και διανομής των φυλλαδίων πολύτιμες αποδείχθηκαν προφορικές μαρτυρίες και καταγραφές πρωταγωνιστών της περιόδου. Για τη βρετανική προπαγάνδα πολύτιμη πηγή αποτελούν τα διαγγέλματα και τα ανακοινωθέντα των Βρετανών κυβερνητών όπως διασώζονται στις εφημερίδες της εποχής καθώς και σε σειρές φακέλων των Υπουργείων Αποικιών και Εξωτερικών στα Βρετανικά Εθνικά Αρχεία. Τέλος, να αναφέρουμε ότι προπαγάνδα διεξήγε εντός της Κύπρου και η τουρκική μειονότητα, αλλά λόγω χώρου δεν θα αναφερθούμε σε αυτήν.

Εμπλεκόμενα μέρη

Ένα σχόλιο είναι χαρακτηριστικό της κατάστασης που επικρατούσε στην Κύπρο κατά την υπό μελέτη περίοδο και της σημασίας την οποία οι Βρετανοί έδιναν στην προπαγάνδα. Ο Robert Armitage, ο κυβερνήτης της Κύπρου όταν η ΕΟΚΑ ξεκίνησε τη δράση της, δήλωσε ότι “με αποδιοργανωμένες τις υπηρεσίες πληροφοριών μας, η προπαγάνδα μας διεξαγόταν με το ένα χέρι δεμένο πισθάγκωνα και το άλλο παραλυμένο από τον καρπό και κάτω”.¹ Όντως, το Γραφείο Δημοσίων Πληροφοριών στην Κύπρο, ήταν πραγματικά αποδιοργανωμένο όταν το 1954 ο Laurence Durrell αναλάμβανε τη θέση.² Ο Durrell επιχείρησε να οργανώσει το Γραφείο και να καταπολεμήσει την προπαγάνδα της ΕΟΚΑ έχοντας στο μυαλό του ότι τα μέλη της ήταν λίγα και άγνωστα στο ευρύ κοινό. Ήταν όμως εις γνώση του ότι οι Κύπριοι

¹ Susan L. Carruthers, *Winning Hearts and Minds*. London and New York, 1995:205.

² Πληροφορίες για την περίοδο και για τη δράση του στο Γραφείο Πληροφοριών δίνει ο Lawrence Durrell στο βιβλίο *Bitter Lemons*. London, 1959.

ήταν υπέρ της Ένωσης δεκαετίες πριν η ένοπλη οργάνωση ξεκινήσει τη δράση της και ότι το να επιχειρήσει να τους μεταπείσει θα ήταν εξαιρετικά δύσκολο έργο. Αυτό που ο ίδιος και οι διάδοχοί του επιχειρήσαν να πετύχουν, ήταν να αντικρούσουν την προπαγάνδα της ΕΟΚΑ που είχε ως κύριο στόχο να αναδείξει την αδιαλλαξία και την υποκρισία των Βρετανών και άρα να τεκμηριώσει την ανάγκη ύπαρξης της ριζοσπαστικής ένοπλης μορφής αγώνα. Απώτερος φυσικά σκοπός ήταν να αποθαρρύνουν τους Κύπριους να πυκνώνουν τις τάξεις της ΕΟΚΑ και έτσι να αποκόψουν την ΕΟΚΑ από τις εφεδρείες της. Στα τέλη όμως του 1956 συνειδητοποίησε και ο ίδιος ότι μεγάλο ποσοστό των Κυπρίων υποστήριζε την ΕΟΚΑ. Αυτό όμως δεν ήταν αποτέλεσμα αποκλειστικά και μόνο της δράσης και της προπαγάνδας της Οργάνωσης, αλλά, σύμφωνα με τον Durrell, και των βρετανικών αδικαιολόγητων λαθών. Επιπλέον πίστευε ότι με τις εκτελέσεις δι' απαγχονισμού των μελών της ΕΟΚΑ, οι Βρετανοί είχαν οριστικά απολέσει την εμπιστοσύνη των Κυπρίων. Το μόνο λοιπόν εργαλείο που απέμενε στους Βρετανούς, πίστευε ότι ήταν η δύναμη των όπλων. Αλλά η αποτελεσματικότητα ακόμα και αυτής της επιλογής μειωνόταν από τη στιγμή που αυξανόταν η λαϊκή υποστήριξη στην ΕΟΚΑ. Θεωρώντας λοιπόν ότι η πειθώ δεν ήταν πλέον αποτελεσματική, ο Durrell παραιτήθηκε.

Κατά τη διάρκεια των τεσσάρων χρόνων του Αγώνα, υπήρξαν τρεις διαφορετικοί, με διαφορετικούς τίτλους, υπεύθυνοι της βρετανικής προπαγάνδας.³ Μετά την παραίτηση του Durrell, νέος Γενικός Διευθυντής Πληροφοριών στην Κύπρο διορίστηκε ο Leslie Glass. Με την άφιξη του νέου Κυβερνήτη Sir Hugh Foot στην Κύπρο, το Γραφείο έτυχε νέας αναδιάρθρωσης. Επικεφαλής ήταν τότε ο P.J.F. Storrs με τον τίτλο του Διευθυντή Δημοσίων Σχέσεων, διάδοχος του Glass.

Οι συχνές εναλλαγές λοιπόν στα πρόσωπα-επικεφαλής της βρετανικής προπαγάνδας στο νησί, όπως ήταν αναμενόμενο, δεν βοήθησε στην επίμονη τήρηση μιας συμπαγούς προπαγανδιστικής τακτικής. Σε αυτό συνέβαλλε επίσης η αλλαγή στην αντιμετώπιση του κυπριακού από τους Βρετανούς, κυρίως μετά την αντικατάσταση στην πρωθυπουργία της χώρας του Anthony Eden με τον Harold Macmillan τον Ιανουάριο του 1957. Η εν λόγω αλλαγή παρουσιάζεται όχι μόνο στην αντικατάσταση του κυβερνήτη John Harding από τον Hugh Foot τον Οκτώβριο του 1957, αλλά στα μηνύματα που οι δύο Κυβερνήτες έστελλαν στον κυπριακό λαό. Στο πρωτοχρονιάτικό του μήνυμα, το οποίο είχε μεταδοθεί από ραδιοφώνου την 1η Ιανουαρίου 1956, ο Harding προειδοποίησε την ΕΟΚΑ “ότι αι ημέραι της είναι μετρημένα” και ότι “το δίκτυον κλείει αργά αλλά ασφαλώς γύρω της”.⁴ Την παραμονή των Χριστουγέννων τον επόμενο χρόνο, το 1957, και πάλι μέσω ραδιοφώνου, ο Foot, ο νέος κυβερνήτης, στο διάγγελμά του έθετε ως σκοπό του “να καταρριφθή το τείχος της δυσπιστίας, του φόβου και της εχθρότητας” και επιπλέον να δημιουργήσει “δύο γέφυρας εμπιστοσύνης

³ Το Γραφείο Πληροφοριών της αποικιακής κυβέρνησης δεν ήταν ο μόνος φορέας της βρετανικής προπαγάνδας. Ανακοινώσεις εξέδιδε επίσης η αστυνομία και ο στρατός και είναι ζήτημα αν συντονίζονταν με το Γραφείο Πληροφοριών.

⁴ *Ελευθερία* (Λευκωσίας), Τετάρτη 4 Ιανουαρίου 1956:3.

προς την ελληνικήν και την τουρκικήν κοινότητα”⁵ Αυτά τα δύο διαγγέλματα είναι ενδεικτικά της διαφορετικής τακτικής προπαγάνδας που ακολουθούσε ο καθένας από τους κυβερνήτες. Ενώ ο Harding ως Στρατάρχης είχε επιχειρήσει να διαλύσει την ΕΟΚΑ με στρατιωτικά μέσα, ο Foot, ως Αποικιακός Λειτουργός, επιχείρησε με διπλωματικότερα μέσα να κερδίσει τη φιλία των Κυπρίων και να τους πείσει ότι οι Βρετανοί δεν ήταν οι διαβόητοι κατακτητές όπως τους παρουσίαζε η ΕΟΚΑ, αλλά νοιάζονταν για την ευημερία του νησιού.

Στην απέναντι πλευρά, η ελληνική προπαγάνδα ήταν σαφώς πιο συγκεντρωτική και άρα εύστοχη αφού στηριζόταν σε δύο βασικούς πυλώνες. Την εκκλησία και την ΕΟΚΑ. Ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος, οι Μητροπολίτες και ολόκληρη η ιεραρχία της κυπριακής Εκκλησίας αποτελούσαν φορείς του ενωτικού αγώνα, ασχέτως διαβαθμίσεων στην προτεινόμενη έντασή του. Στον άλλο πυλώνα, ο εν αποστρατεία Συνταγματάρχης Γεώργιος Γρίβας με το ψευδώνυμο Διγενής, επικεφαλής της ένοπλης οργάνωσης, ήλεγχε σε μεγάλο ποσοστό τη στρατιωτική προπαγάνδα εντός Κύπρου. Ειδικά μετά την εξορία του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου, ο Διγενής κατανόησε ότι ήταν καθήκον του να διενεργεί όχι μόνο τη στρατιωτική προπαγάνδα, αλλά και την πολιτική εντός της Κύπρου. Αυτός ήταν ο λόγος γιατί τον Αύγουστο του 1956 ξεκίνησε να οργανώνει την ΠΕΚΑ (Πολιτική Επιτροπή Κυπριακού Αγώνος).⁶ Αυτό που η ΕΟΚΑ επιχειρούσε να πετύχει μέσω της προπαγάνδας της, ήταν να πείσει ότι η δράση της, όσο βίαιη και αν χαρακτηριζόταν, ήταν ο μόνος τρόπος που είχε απομείνει για επίτευξη της Ένωσης. Αυτό ήταν και το κύριο σημείο διαφωνίας μεταξύ της ΕΟΚΑ και του ΑΚΕΛ, το οποίο πρότεινε μαζικοπολιτικό ειρηνικό αγώνα. Κατανοώντας όμως το ΑΚΕΛ τη δυναμική του ένοπλου αγώνα και παρατηρώντας τη λαϊκή υποστήριξη, αναγκάστηκε και αυτό, τον Μάρτιο του 1957, να αναθεωρήσει εμμέσως την άποψή του.

Προπαγανδιστικά μέσα

Κατά τη διάρκεια των τεσσάρων χρόνων του ένοπλου αγώνα της ΕΟΚΑ, τα εμπλεκόμενα μέρη χρησιμοποίησαν πλειάδα μέσων προκειμένου να διαδώσουν τα μηνύματά τους. Το πιο πολυχρησιμοποιημένο μέσον διά του οποίου η φωνή της ΕΟΚΑ έφτανε στον Κυπριακό λαό ήταν τα φυλλάδια. Τα φυλλάδια αυτά, συνήθως μονοσέλιδα και πολυγραφημένα, ήταν πάντοτε υπογεγραμμένα. Η προπαγάνδα της ΕΟΚΑ δεν διεξαγόταν μόνο από τα φυλλάδια που έφεραν την υπογραφή της Οργάνωσης αλλά και από αυτά που έφεραν την υπογραφή του Αρχηγού της, του Διγενή. Η διαφορά μεταξύ

⁵ *Ελευθερία* (Αθηνών), Τρίτη 24 Δεκεμβρίου 1957:8.

⁶ Οι στόχοι της ΠΕΚΑ συνοψίστηκαν από τον ίδιο στους εξής: “1) Συντονισμόν του πολιτικού και στρατιωτικού αγώνος. 2) Διατήρησιν αρραγούς εσωτερικού μετώπου. 3) Εξύψωσιν του ηθικού του λαού. 4) Καταπολέμησιν της αντιπάλου προπαγάνδας” (Γεώργιος Γρίβας-Διγενής, *Απομνημονεύματα Αγώνος ΕΟΚΑ*. Αθήναι, 1961:129–130). Επικεφαλής της ΠΕΚΑ Λευκωσίας, η οποία θεωρείται ότι αποτελούσε το κέντρο της Πολιτικής Επιτροπής ήταν οι Ρένος Λυσιώτης (Αύγουστος 1956–Νοέμβριος 1956), Μιχαλάκης Μαραθεύτης (Νοέμβριος 1956–Απρίλιος 1957) και Τάσος Παπαδόπουλος (Απρίλιος 1957–Μάρτιος 1959).

των φυλλαδίων της ΕΟΚΑ και αυτών του Διγενή ήταν ότι στη δεύτερη περίπτωση ο αρχηγός της Οργάνωσης δημοσίευε τις προσωπικές του απόψεις για τον αγώνα, απαντώντας και προκαλώντας τους Βρετανούς σε πιο προσωπικό επίπεδο, κηρύσσοντας τις εκχειρίδες και απευθυνόμενος στον Κυπριακό λαό σε εθνικές επετείους. Η έκδοση φυλλαδίων της ΕΟΚΑ γινόταν όπως και της ΠΕΚΑ. Ο Διγενής έγραφε το φυλλάδιο ή έδινε της γενικές γραμμές και μέσω των συνδέσμων το πρωτότυπο έφτανε στις ομάδες δακτυλογράφησης και πολυγράφησης του κάθε Τομέα για αναπαραγωγή και από εκεί γινόταν η προώθησή του στις ομάδες διανομής του κάθε χωριού. Παρουσιάζονται όμως και ελάχιστες περιπτώσεις στις οποίες οι Τομεάρχες εξέδιδαν φυλλάδια που κυκλοφορούσαν σε τοπικό επίπεδο και αφορούσαν θέματα της περιοχής του Τομέα.⁷

Η οργάνωση των νέων, καθώς ο Διγενής θεωρούσε αυτή την ομάδα του λαού την πιο σημαντική, ήταν καθήκον που είχε αναληφθεί από την ΑΝΕ (Άλκιμος Νεολαία ΕΟΚΑ), τη νεολαία της ΕΟΚΑ η οποία είχε κυκλοφορήσει το πρώτο της φυλλάδιο στα μέσα του 1957. Τα φυλλάδια και τα παράνομά της περιοδικά, “Εγερτήριο Σάλπισμα”⁸ για τους μαθητές των Γυμνασίων και “Αγωγή των Νέων”⁹ για τους μαθητές των δημοτικών, κυκλοφορούσαν κυρίως εντός των σχολείων και είχαν σκοπό να καταπολεμήσουν την προπαγάνδα των Βρετανών και του ΑΚΕΛ, να κερδίσουν τη συμπάθεια των νέων προς την ΕΟΚΑ, προετοιμάζοντάς τους έτσι να γίνουν μελλοντικά μέλη της.

Εξ ίσου πολυχρησιμοποιημένο μέσο με τα φυλλάδια αποτελούσε η αναγραφή συνθημάτων, σε τοίχους κυρίως, από τα μέλη της ΑΝΕ. Το σύνθημα ως ένας σύντομος αλλά περιεκτικός τρόπος μετάδοσης του μηνύματος, έδινε σαφώς το στίγμα του αγώνα και των αιτημάτων του αλλά και μερικές φορές καλούσε σε απεργίες και συμμετοχές σε πορείες διαμαρτυρίας. Στους τοίχους λοιπόν του νησιού εμφανίζονταν συχνά συνθήματα τόσο σχετικά με τα αιτήματα του Αγώνα, όσο και κατά των Άγγλων και των συνεργατών τους. Κάποιες φορές φαίνεται να είχαν κυκλοφορήσει συνθήματα αναγραμμένα σε φυλλάδια τα οποία είτε τοιχοκολλούνταν, είτε διανεμόνταν μυστικά, είτε τοποθετούνταν κάτω από τις πόρτες των σπιτιών, τακτικές που χρησιμοποιούνταν και για τη διανομή όλων των άλλων φυλλαδίων.

Τα φυλλάδια επίσης χρησιμοποιούνταν και από τους Βρετανούς. Πολλές φορές ρίπτονταν από ελικόπτερο αναπαράγοντας την εικόνα της παντοδύναμης παρουσίας των Βρετανών, υποστηρίζοντας με τον καταλληλότερο τρόπο το μήνυμα το οποίο ήθελαν να μεταδώσουν: ότι ο βρετανικός στρατός ήταν σε θέση να διαλύσει την ΕΟΚΑ η οποία δεν ήταν τίποτα άλλο από μια μικρή ομάδα οπισθοδρομικών ατόμων. Επιπλέον, τα φυλλάδια χρησιμοποιούνταν για να επικηρυχθούν τα μέλη της ΕΟΚΑ και για κυβερνητικές ανακοινώσεις. Αυτά τα φυλλάδια τοιχοκολλούνταν ή αναρτούνταν σε συγκεκριμένα κεντρικά σημεία των πόλεων και των χωριών. Σε ορισμένες περιπτώσεις τα βρετανικά φυλλάδια περιείχαν εικόνες προκειμένου να αποδώσουν

⁷ Γεώργιος Γρίβας-Διγενής, *Απομνημονεύματα Αγώνος ΕΟΚΑ*. Αθήναι, 1961:130.

⁸ Το πρώτο τεύχος κυκλοφόρησε στις 10 Οκτωβρίου 1957.

⁹ Το πρώτο τεύχος κυκλοφόρησε στις 16 Σεπτεμβρίου 1958.

πιο παραστατικά και αποτελεσματικά το μήνυμά τους, ακόμα και σε άτομα που δεν ήταν σε θέση να αναγνώσουν μακροσκελή κείμενα με δυσνόητους όρους. Τέλος, οι Βρετανοί είχαν καταφύγει στην τεχνική της κυκλοφορίας πλαστών φυλλαδίων με την υπογραφή της ΕΟΚΑ και της ΠΕΚΑ, γεγονός που φυσικά δεν έμενε ασχολίαστο από την αντί-προπαγάνδα της ΕΟΚΑ. Το γεγονός της κυκλοφορίας φυλλαδίων με πλαστογραφημένη υπογραφή αποτελούσε έμμεση παραδοχή εκ μέρους των Βρετανών της μεγάλης απήχησης που είχαν τα φυλλάδια της ένοπλης οργάνωσης στους Έλληνες της Κύπρου.

Άλλο μέσο διά του οποίου ασκούνταν η προπαγάνδα ήταν τα κηρύγματα του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου, των Μητροπολιτών και του κλήρου.¹⁰ Ενδεικτικό της ενόχλησης που προκαλούσαν τα κηρύγματα του Αρχιεπισκόπου και των Μητροπολιτών Κηρυνείας, Κιτίου και Πάφου, είναι το γεγονός ότι στους φακέλους του Υπουργείου Αποικιών υπάρχει εκτενής σειρά αναφορών με τα κηρύγματα των Μητροπολιτών.¹¹ Το γεγονός τέλος ότι στο αιτιολογικό της εξορίας του Μητροπολίτη Κηρυνείας καθώς και του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου γινόταν αναφορά στα εμπρηστικά και ανατρεπτικά τους κηρύγματα, φανερώνει με τον πλέον προφανή τρόπο τη σημασία που έδιναν οι Βρετανοί στα κηρύγματα ως μέσο επίτευξης προπαγανδιστικών σκοπών. Το γεγονός ότι οι περισσότεροι Κύπριοι ήταν βαθιά θρησκευόμενοι έδινε στο μήνυμα που μεταδιδόταν μέσω του Ορθόδοξου κλήρου ιδιαίτερη βαρύτητα και ως τέτοιο το υποδέχονταν ολόψυχα. Το σκόρπισμα φυλλαδίων της ΕΟΚΑ εντός των εκκλησιών ή στους περιβόλους δεν ήταν σπάνιο φαινόμενο. Και αυτό γιατί ο Διγενής είχε αντιληφθεί ότι το ποίμνιο της εκκλησίας εγκολπούμενο τα φλογερά κηρύγματα ήταν έτοιμο να πυκνώσει τις τάξεις της Οργάνωσης ή να διευκολύνει τη δράση της. Δεν είναι εξ άλλου τυχαίο που η πρώτη προκήρυξη της ΕΟΚΑ που είχε κυκλοφορήσει την 1η Απριλίου 1955 ξεκινούσε με τη φράση “με τη βοήθεια του Θεού”. Από την άλλη, η άρνηση του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου για απερίφραστη καταδίκη της “βίας” και η προφανής στήριξη των Μητροπολιτών, κυρίως του Κηρυνείας και του κλήρου στον ένοπλο αγώνα, δημιουργούσαν ένα πλαίσιο στο οποίο η ΕΟΚΑ εμφανιζόταν ως ο παράγοντας που θα επέβαλλε την άρση της αδικίας, ποιώντας θεάρεστο έργο.

Ο Τύπος ήταν ακόμα ένα μέσο διεξαγωγής της προπαγάνδας αλλά μόνο της βρετανικής από τη στιγμή που η λογοκρισία και οι περιορισμοί δεν άφηναν περιθώριο δημοσίευσης παρά μόνο ανακοινωθέντων, συνεντεύξεων, διαγγελεμάτων και ειδήσεων. Παρ’ όλα αυτά όμως, κατά την τετραετία 1955–1959 δεν έλειψαν περιστατικά προσαγωγής ιδιοκτητών και αρχισυντακτών εφημερίδων στα δικαστήρια για δημοσίευση ανατρεπτικών άρθρων. Μπορεί ο ελληνικός Τύπος της Κύπρου να μην δημοσίευε άρθρα και σχόλια που να υποστήριζαν τη δράση της ΕΟΚΑ εξ αιτίας των μέτρων λογοκρισίας, αλλά η άρνησή τους να την καταδικάσουν αποτελούσε σιωπηρή έγκριση.

¹⁰ Ενδεικτικοί είναι οι πρώτοι τρεις τόμοι των Απάντων του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ’ (Ίδρυμα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ’, *Απαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ’*, τ. Α’-Γ’. Λευκωσία, 1991–1993).

¹¹ British National Archives (BNA), CO 926/503 και CO 926/504.

Στο πολιτικό επίπεδο της προπαγάνδας, οι εκδότες των εφημερίδων είχαν ανακαλύψει έναν έξυπνο τρόπο να δημοσιεύουν απόψεις και σχόλια που δεν μπορούσαν εξ αιτίας των κανονισμών για τον Τύπο. Αναδημοσίευαν λοιπόν αποσπάσματα ή και ολόκληρα άρθρα βρετανικών εφημερίδων, αντιπολιτευόμενων ως επί το πλείστον, ή και ολόκληρες τις συζητήσεις στη Βουλή των Κοινοτήτων, στις οποίες αναπτυσσόταν η επιχειρηματολογία των Εργατικών και Φιλελεύθερων Βουλευτών κατά των κυβερνητικών χειρισμών στο Κυπριακό.

Το ισχυρότερο όμως προπαγανδιστικό όπλο στη φαρέτρα των Βρετανών ήταν η Κυπριακή Ραδιοφωνική Υπηρεσία από το 1953 και η Τηλεοπτική Υπηρεσία από το 1957.¹² Η Ραδιοφωνική Υπηρεσία δεν μετέδιδε μόνο τα επίσημα ανακοινωθέντα, τις ομιλίες των Κυβερνητών και των αρμοδίων. Το θετικό της Ραδιοφωνικής Υπηρεσίας ήταν ότι ο εκφωνητής τα σχολίαζε, τα ανέπτυξε και τα εξηγούσε κατά το δοκούν, δίνοντας βαρύτητα εκεί που θεωρούσε σημαντικό. Εν είδει αντι-προπαγάνδας δεν είναι λίγες οι φορές που η ΠΕΚΑ είχε καλέσει τους Κύπριους να μην ακούν τις εκπομπές του ΡΙΚ.¹³ Υπάρχουν επιπλέον φυλλάδια τα οποία απαντούσαν στην προπαγάνδα που γινόταν μέσω των ραδιοσυχνότητων.¹⁴ Να σημειωθεί ότι εκπομπές προς την Κύπρο διεξήγε και το BBC μέσω της ελληνικής υπηρεσίας του. Ο George Angeloglou στο βιβλίο του μάλιστα αναφέρει ότι μετά το 1955 η φορτική πίεση των επικεφαλής του BBC και του Υπουργείου Εξωτερικών ώστε οι εκπομπές να καταστούν πιο επιθετικές κατά των ελληνικών θέσεων και του αθηναϊκού ραδιοφώνου, οδήγησε το μέχρι τότε προσωπικό της ελληνικής υπηρεσίας σε παραίτηση το 1957.¹⁵

Παρόλα αυτά, κι ένα άλλο Ραδιόφωνο είχε επίσης κατηγορηθεί για συστηματική προπαγάνδα. Το Αθηναϊκό Ραδιόφωνο το οποίο μετέδιδε Πανελλήνια, συμπεριλαμβανομένης και της Κύπρου, και το οποίο συμπεριλάμβανε στις καθημερινές του εκπομπές, συγκεκριμένες εκπομπές αναφερόμενες στην Κύπρο, τη “Φωνή της Πατρίδας”, το “Η Κύπρος μας” και “Η ψυχή της Κύπρου” από τα μεσαία κύματα, τη “Φωνή της Πατρίδος” από τα βραχέα κύματα και αναμεταδόσεις αυτών από τον Ραδιοσταθμό Ρόδου. Εκτός από την ελληνική προπαγάνδα, το Αθηναϊκό ραδιόφωνο αναμετέδιδε και την προπαγάνδα της ΕΟΚΑ προτρέποντας τους Κύπριους να βοηθήσουν την

¹² Η ΠΕΚΑ καλούσε τους Κύπριους να μην παρακολουθούν τις εκπομπές της τηλεόρασης αλλά περισσότερο ειρωνευόταν τους Άγγλους ότι εν μέσω άλλων σημαντικότερων προβλημάτων είχαν την ιδέα να δημιουργήσουν τηλεοπτικό σταθμό και να εισάξουν τηλεοράσεις στην Κύπρο. Καταποτιστικό είναι το φυλλάδιο της ΠΕΚΑ που κυκλοφόρησε στις 17 Οκτωβρίου 1957 με τίτλο “Όλα τα ‘χει η Ζαφειρίτσα ο φερετζές της λείπει”, British Library, vol. 8030d2.

¹³ “Η φωνή του δυνάστου”, ΠΕΚΑ, 26 Σεπτεμβρίου 1956 και “Ελληνική Κυπριακή Λαέ...”, ΠΕΚΑ. British Library, vol. 8030d2.

¹⁴ Για παράδειγμα όταν τους πρώτους μήνες του 1957 ο εκφωνητής της Κυπριακής Ραδιοφωνικής Υπηρεσίας είπε ότι έπρεπε να ιδρυθεί “μουσείο φόνου” για να μπουν μέσα τα όπλα της ΕΟΚΑ, η ΠΕΚΑ απαντά με 2 φυλλάδια στα οποία παρατίθενται στοιχεία και αντιπαραβάλλεται τη δράση της ΕΟΚΑ με εκείνη των Βρετανών (βλ.: “Η θέσις που αναμένει τα όπλα των αγωνιστών μας και εκείνων του τυράννου”, ΠΕΚΑ, British Library, vol., 8030d2).

¹⁵ George Angeloglou, *This is London, Good Evening. Edo Londono, Kalispera sas. The story of the Greek Section of the BBC 1939–1957*. Athens: 231.

Οργάνωση, αποκαλώντας τα μέλη της πατριώτες, μαχητές ελευθερίας και εθνικούς ήρωες με συχνές αναφορές στους εθνικούς αγώνες των Ελλήνων.¹⁶ Είναι σαφής η ψυχολογική επενέργεια των εκπομπών αυτών πάνω στους Έλληνες της Κύπρου, σε συνδυασμό με τα κηρύγματα της εκκλησιαστικής ηγεσία του νησιού. Από τη στιγμή που η μητρόπολη και η εκκλησία φαίνονταν να υποστηρίζουν τον ένοπλο αγώνα, δεν έμενε πλέον καμία αμφιβολία στον Έλληνα της Κύπρου για την υποστήριξη που θα έπρεπε να παρείχε προς την ΕΟΚΑ.

Οι Βρετανοί διέθεταν τη Ραδιοφωνική Υπηρεσία, αλλά το πιο δυνατό όπλο για την ΕΟΚΑ ήταν η προφορική προπαγάνδα, από στόμα σε στόμα. Μια εκ των αποστολών των μελών της ΠΕΚΑ ήταν να προκαλούν σκόπιμα, αλλά πολύ προσεκτικά, συζητήσεις στα καφενεία και σε άλλους δημόσιους χώρους ώστε να προωθούν την προπαγάνδα της ΕΟΚΑ.¹⁷ Αυτός ο τύπος της προπαγάνδας θεωρείται η πιο αποτελεσματική αφού ήταν αόρατη στους Βρετανούς. Επιπλέον η συζήτηση διασφάλιζε το ότι το μήνυμα της προπαγάνδας θα αναλυόταν και θα γινόταν κατανοητό ανάλογα με τα ενδιαφέροντα και τις πεποιθήσεις των συνομιλητών. Αυτό το μέσο χρησιμοποιούνταν και ως αντι-προπαγάνδα όταν εσκεμμένα κατά τη διάρκεια των συζητήσεων, δεν αναπαράγοταν μόνο η προπαγάνδα της ΕΟΚΑ αλλά επιπλέον καταρρίπτονταν τα βρετανικά επιχειρήματα.

Στοχοθετούμενο κοινό

Η έρευνα επί των φυλλαδίων της ΕΟΚΑ, αποκάλυψε ότι η ένοπλη οργάνωση, ανάλογα με τους προπαγανδιστικούς της στόχους, απευθυνόταν είτε στο όλον είτε σε μέρος των Ελλήνων της Κύπρου. Με σκοπό το μήνυμα της Οργάνωσης να φτάσει στο εκάστοτε στοχοθετούμενο κοινό, ώστε να υπάρξει μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα, έχουν εντοπιστεί φυλλάδια της ΕΟΚΑ που απευθύνονται σε ομάδες του ελληνικού πληθυσμού της Κύπρου, όπως στους αστυνομικούς, τους δημόσιους υπάλληλους, τους κοινοτάρχες των χωριών, την ηγεσία του ΑΚΕΛ, τους αριστερούς, τους αγρότες, τους κατοίκους των πόλεων, τους προδότες κ.ά. Στο πλαίσιο επίσης της Παθητικής Αντίστασης που κήρυξε και συντόνιζε η ΠΕΚΑ από το Φεβρουάριο του 1958, παρατηρούνται φυλλάδια προς τους έμπορους, τις νοικοκυρές, τους γονείς των μαθητών, τους ιδιοκτήτες καταστημάτων κ.ά. Στην ίδια λογική της “εξατομικευμένης” προπαγάνδας, δεν λείπουν φυσικά φορές κατά τις οποίες η ΕΟΚΑ απευθυνόταν στην αγγλική στους Βρετανούς στρατιώτες,¹⁸ στους Τούρκους,¹⁹ ακόμα και στους Γάλλους στρατιώτες που στρατοπέδευαν στο νησί κατά τη διάρκεια της κρίσης στο Σουέζ.²⁰

¹⁶ Βύρωνας Σταματόπουλος, *Η μάχη της Κύπρου*. Αθήναι.

¹⁷ Ενδεικτικό το φυλλάδιο της ΠΕΚΑ “Η νέα τακτική της βρετανικής προπαγάνδας” που είχε κυκλοφορήσει τον Ιανουάριο του 1958 αναγράφεται ρητώς: “...μόνο μεταξύ των μελών αλλά αφού μελετηθεί προσεκτικά να γνωστοποιηθεί στον λαό...”. Αρχείο Συμβουλίου Ιστορικής Μνήμης Αγώνα ΕΟΚΑ (ΣΙΜΑΕ).

¹⁸ Βλ. ενδεικτικά: “Is it a fair play?”, ΠΕΚΑ, 5/1/58, Αρχείο ΣΙΜΑΕ.

¹⁹ Γεώργιος Γρίβας-Διγενής, *Απομνημονεύματα Αγώνος ΕΟΚΑ*. Αθήναι, 1962:51–52.

²⁰ “Soldat Francais”, Dighenis, 24/9/56, Αρχείο ΣΙΜΑΕ.

Αλλά το πιο σημαντικό και το λιγότερο προφανές κοινό ήταν τα ίδια τα μέλη της ΕΟΚΑ. Για να διατηρηθεί το ηθικό τους, έπρεπε να διεξάγεται και η λεγόμενη αυτο-προπαγάνδα κατά την οποία οι αντάρτες επαιούνταν, εξυμνούνταν και ηρωοποιούνταν τα μέλη τα οποία είτε είχαν εκτελεστεί από τους Βρετανούς είτε είχαν πέσει στο πεδίο της μάχης και δίνονταν κίνητρα για περισσότερη δράση. Τέλος, ένα άλλο σημαντικό κοινό ήταν τα μέλη ανταγωνιστικών οργανώσεων όπως του ΑΚΕΛ και των τούρκικων οργανώσεων.

Από την άλλη οι Βρετανοί επιχειρώντας να επιβάλουν το νόμο και την τάξη να εξουδετερώσουν την ΕΟΚΑ, απευθύνονταν στους Κύπριους, τόσο τους Έλληνες όσο και τους Τούρκους. Επιχειρούσαν να τους πείσουν, κυρίως τους Έλληνες, ότι όσο υπήρχε η ΕΟΚΑ, θα υπήρχαν και τα συλλογικά πρόστιμα, οι κατ' οίκον περιορισμοί, οι ταλαιπωρίες και οι συλλήψεις ακόμα και ατόμων τα οποία δεν ήταν μέλη της ΕΟΚΑ αλλά δεν συνεργάζονταν με τους Βρετανούς. Επίσης επικεντρώνονταν στο να προ-άγουν τα έργα που έκαναν στην Κύπρο για να πείσουν τους κατοίκους του νησιού ότι ενδιαφέρονταν για το λαό και ότι δεν ήταν οι μοχθηροί κατακτητές όπως τους παρουσίαζε η ΕΟΚΑ.²¹ Επιπλέον επιχειρούσαν να κρατήσουν ψηλό το φρόνημα του βρετανικού στρατού και της αστυνομίας κυκλοφορώντας φυλλάδια στην αγγλική που απευθύνονταν προς αυτούς ώστε να τους εξηγήσουν γιατί βρίσκονταν στην Κύπρο και για να εξουδετερώσουν την προπαγάνδα της ΕΟΚΑ η οποία τους στόχευε. Αυτή η τακτική των Βρετανών φαίνεται ότι είχε ξεφύγει εκτός ελέγχου, αφού μέσα σε ένα μήνα (Σεπτέμβριος–Οκτώβριος 1958) είχαν κυκλοφορήσει φυλλάδια τρεις Βρετανικές οργανώσεις (ICO, ΑΚΟΕ και Cromwell) οι οποίες καταφέρονταν κατά της ΕΟΚΑ και των Ελλήνων της Κύπρου. Ένα τέτοιο φυλλάδιο φαίνεται να δημοσιεύτηκε στην ισπανική εφημερίδα *Arriba* στις 31 Ιουλίου 1956 και αναδημοσιεύτηκε στην τουρκο-κυπριακή *Halkin Sesi*. Το έγγραφο το οποίο φέρεται να κυκλοφορούσε μεταξύ των Βρετανών στην Κύπρο φέρει τον τίτλο “How to keep alive” και αφού δίνει σε ένδεκα σημεία διάφορους τρόπους με τους οποίους οι Βρετανοί θα μπορούσαν να προφυλάσσονταν από την ΕΟΚΑ καταλήγει: “Αν πιάσετε έναν τρομοκράτη παρακαλώ να είστε φιλόανθρωποι. Μην τον κάνετε να υποφέρει. Πυροβολήστε τον!!!!”²²

Συμπεράσματα

Ο εν πολλοίς αναίμακτος πόλεμος της προπαγάνδας στην Κύπρο κατά το 1955–1959 απαιτούσε συνεχή προσπάθεια από τους άμεσα εμπλεκόμενους. Η ανάλυσή μας, εν είδει πρώτης προσέγγισης στο θέμα, εστίασε σε μερικές μόνο πτυχές του φαινομένου. Οι δύο κύριοι αντιμαχόμενοι, η ΕΟΚΑ και οι Βρετανοί, είχαν εμπλακεί σε μια πολυσύνθετη κατάσταση κατά την οποία έπρεπε να χρησιμοποιούν κάθε διαθέσιμο μέσο προκειμένου να επεξηγούν κάθε μια από τις πράξεις τους με σκοπό να μην

²¹ BNA, FO 953/1699, “Commentary From Cyprus Broadcasting Service, Dated: 3rd, August, 1956, Democracy in Cyprus”.

²² BNA, FO 953/1698, From C.W. Dilke to Sidney Hobbblethwaite, 16th August 1956.

παρουσιαστεί από τον αντίπαλο όπως αυτός θα επιθυμούσε. Απώτερος σκοπός ήταν να κερδηθεί η εμπιστοσύνη και η υποστήριξη των Κυπρίων πριν από τον αντίπαλο και επιπλέον να μην αφηνόταν κάθε κατηγορία αναπάντητη. Η ΕΟΚΑ σε αυτό τον αγώνα είχε ένα σημαντικό πλεονέκτημα, κάτι που φαίνεται ότι τελικά, μεταξύ άλλων, έκρινε την προπαγανδιστική μάχη. Γνώριζε ο “Διγενής” και οι επικεφαλής της ΠΕΚΑ, το κοινό στο οποίο απευθύνονταν. Γνώριζαν την ψυχοσύνθεση του Κύπριου, τα ταυτοτικά του στοιχεία, τις διαχρονικές ευαισθησίες και φοβίες του καθώς και τα κοινωνικά και ιδεολογικά δεδομένα στο νησί. Έτσι, η Οργάνωση, κατάφερε, όχι μόνο να στοχοποιεί αποτελεσματικά συγκεκριμένες ομάδες του πληθυσμού, προσαρμόζοντας αναλόγως τη ρητορεία της, αλλά βασίζοντας την προπαγάνδα της στο μανιχαϊστικό πρότυπο του καλού και του κακού, να παρουσιάζεται ως η “σάρκα εκ της σαρκός” του κυπριακού λαού επιδιώκοντας να αποτελεί τη φωνή ολόκληρου του κυπριακού ελληνισμού. Από την άλλη, οι Βρετανοί είχαν ως πλεονέκτημα την πολυετή εμπειρία τους στον έλεγχο των αποικιοκρατούμενων μαζών, δεν φαίνεται όμως να επιχείρησαν να προσαρμόσουν τις συγκεκριμένες τεχνικές στην ειδική περίπτωση του λαού της Κύπρου. Ως προς την προπαγάνδα προς τους Έλληνες της Κύπρου, επιχειρούσαν ως επί το πλείστον να εφαρμόσουν την τακτική του ακολουθητισμού ή “μουσικού άρματος” (bandwagon), ώστε, υπερπροβάλλοντας θέσεις και απόψεις που κατ’ εξαίρεση προέρχονταν από Έλληνες της Κύπρου και ενίοτε κατασκευάζονταν από τους Βρετανούς, να υποβοηθούσαν στην εμφάνιση των λεγόμενων “μετριοπαθών” οι οποίοι θα ήταν αποφασισμένοι να δεχθούν τις βρετανικές προτάσεις για το νησί. Τέλος, η πρώτη πρόταση άρθρου που είχε δημοσιευθεί στις 18 Σεπτεμβρίου 1956 στην εφημερίδα *New York Post* για την Κύπρο, φαίνεται να δίνει, παρά τις δημοσιογραφικές υπερβολές, τον τρόπο με τον οποίο ένας ξένος αντιλαμβανόταν την ένταση στη διενέργεια της προπαγάνδας από τις δύο πλευρές στο νησί. “Ο πόλεμος της προπαγάνδας, σε αυτές τις κρίσιμες μέρες, εξαπολύεται [...] με τόση μεθοδικότητα και σφοδρότητα, όση ο κόσμος δεν έχει γνωρίσει από τότε που ο Josef Goebbels διεξήγε τις ψυχολογικές [...] επιχειρήσεις εκ μέρους του Adolf Hitler.”²³

²³ BNA, FO 953/1704, British Information Office, Dachau in Cyprus?, 25 September 1956.

ΔΙΑΛΕΞΕΤΕ ΜΟΝΟΙ ΣΑΣ

Η ΑΥΤΟΚΥΒΕΡΝΗΣΙΣ ΠΡΟΣΦΕΡΕΙ—
ΕΙΡΗΝΗ — ΕΥΔΑΙΜΟΝΙΑ — ΠΡΟΟΔΟ
ΑΠΑΛΛΑΓΗ ΑΠΟ ΤΟ ΦΟΒΟ—ΔΗΜΟ-
ΚΡΑΤΙΑ ΕΥΚΑΙΡΙΑ ΣΤΟ ΛΑΟ ΝΑ
ΔΙΕΥΘΥΝΗ ΤΙΣ ΥΠΟΘΕΣΙΣ ΤΟΥ ΚΑΙ
ΝΑ ΜΙΛΑ ΓΙΑ ΤΟΝ ΕΑΥΤΟ ΤΟΥ—ΤΕΛΙ-
ΚΩΣ ΑΥΤΟΔΙΑΘΕΣΙΣ—ΣΥΝΤΑΓΜΑ

**ΕΝΑ ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΚΙ ΑΥΤΟ-
ΚΥΒΕΡΝΗΣΙ ΠΡΟΣΦΕΡΕΙ—**
ΜΙΑ ΕΥΚΑΙΡΙΑ ΓΙΑ ΕΥΤΥΧΙΑ—ΟΜΑΛΟ-
ΤΗΤΑ—ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΒΕΛΤΙΩΣΙ—ΕΝΑ
ΥΓΙΕΣ ΜΕΛΛΟΝ—ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΙ ΚΑΙ
ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ—ΚΑΛΥΤΕΡΕΣ ΜΕΡΕΣ ΓΙΑ
ΟΛΟΥΣ

ΤΙ ΠΡΟΣΦΕΡΕΙ Η ΕΟΚΑ :

ΠΕΡΙΣΣΟΤΕΡΟ ΑΙΜΑ
ΠΕΡΙΣΣΟΤΕΡΟΥΣ ΦΟΝΟΥΣ
ΠΕΡΙΣΣΟΤΗΡ ΒΙΑ
ΠΕΡΙΣΣΟΤΗΡ ΚΤΗΝΩΔΙΑ
ΠΕΡΙΣΣΟΤΕΡΟ ΜΙΣΟΣ
ΠΕΡΙΣΣΟΤΕΡΟ ΦΟΒΟ

Η ΕΟΚΑ ΕΙΝΑΙ ΤΟ ΜΟΝΟ
ΕΜΠΟΔΙΟ ΣΤΗΝ ΚΑΛΥΤΕΡΕΥ-
ΣΙ ΚΑΙ ΠΡΟΟΔΟ ΤΟΥ ΚΥΠΡΙΑ-
ΚΟΥ ΛΑΟΥ

Η ΒΙΑ ΤΗΣ ΕΟΚΑ ΕΙΝΑΙ ΕΝΑ
ΠΕΡΙΤΤΟ ΕΜΠΟΔΙΟ ΣΤΟ ΜΕΛ-
ΛΟ ΤΟ ΔΙΚΟ ΣΑΣ—ΤΗΣ ΟΙΚΟΓΕ-
ΝΕΙΑΣ ΣΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΤΟΠΟΥ ΣΑΣ

Φυλλάδιο βρετανικής προπαγάνδας. Κυκλοφόρησε Οκτώβριο του 1956.
Πηγή: Θάσος Σοφοκλέους, *Πόθος Ελευθερίας*. Λευκωσία: χ.ε, 1989:133.

ΜΑΥΡΟ ΦΙΔΙ ΤΟΥΣ ΕΦΑΓΕ

Στά τελευταία φυλλάδια ποῦ μᾶς μοίρασαν ἀεροπορικῶς οἱ Ἕλληνοι (τὰ περισσότερα μένουσιν ἐν τῶν κεραμίδια γιὰ νὰ τὰ μελετοῦσιν οἱ γάτοι κατὰ τὰ διαλείμματα τῶν νυκτερινῶν τῶν ἐπιχειρήσεων) εἰκονίζουσιν τὴν Ε.Ο.Κ.Α. σὰν μαῦρο φίδι καὶ βάζουσιν δίπλα κάμποσες ἀνοησιές.

Ἐπὶ τέλους ἀρχίζουσιν νὰ ὁμολογοῦσιν ὅτι ἡ Ε.Ο.Κ.Α. εἶναι τὸ φίδι ποῦ θὰ τοῦσ φάη.

Ἦ Ὁ Κυπριακὸς Λαὸς ξέρει πολὺ καλά ὅτι χωρὶς τὴν Ε.Ο.Κ.Α. οἱ Ἕλληνοι θὰ μᾶς κοροῦσαν ἀκόμα κανένα αἶμα. Θὰ ἐγέμιζαν ἀπλῶς τοῦσ καλάθουσ τῶν ἀχρήστων τοῦ Ἰπουργεῖου Ἀποικιῶν μὲ τὰ τηλεγραφήματά μας καὶ τὲσ διαμαρτυρίεσ μας, ὡσπότεν κάποτε μᾶς δίναν κάποιαν αὐτοκυβέρνησιν, πάντωσ λιγώτερη ἀπὸ ὅση ἔδωσαν στοῦσ μαῦρουσ.

Τώρα πλέον ἡ ΑΥΤΟΔΙΑΘΕΣΙΣ ΜΑΣ ΕΙΝΑΙ ΖΗΤΗΜΑ ΧΡΟΝΟΥ. Αὐτὴν καὶ μόνο ζητοῦμεν καὶ ὄχι τὲσ ψευτοευδαιμονίεσ καὶ τὰ ψευτοσυντάγματα ποῦ μᾶς ὑπόσχονται αὐτοὶ ποῦ ποτέ τοῦσ δὲν εἶχαν λόγο πάνω τοῦσ.

Ἄλλιωδσ ὅπωσ γράφουσ καὶ οἱ ἴδιοι ἐν τῶν φυλλάδιά τοῦσ, θὰ ἔχουσ γιὰ τὸν ἑαυτό τοῦσ,

**ΠΕΡΙΣΣΟΤΕΡΟ ΑΙΜΑ
ΠΕΡΙΣΣΟΤΕΡΟΥΣ ΦΟΝΟΥΣ
ΠΕΡΙΣΣΟΤΕΡΟ ΦΟΒΟ
ΜΑΥΡΟ ΦΙΔΙ ΤΟΥΣ ΕΦΑΓΕ.**

Π.Ε.Κ.Α.

Η απάντηση-αντιπροπαγάνδα της ΠΕΚΑ στο προηγούμενο βρετανικό φυλλάδιο. Κυκλοφόρησε 24 Οκτωβρίου 1956. Πηγή: Γιάννης Παπαδόπουλος, *Κείμενα ενός αγώνα*. Λευκωσία: Ονήσιλος, 1987:76.

Ε.Ο.Κ.Α.

Ο Ι Χ Ρ Ε Ω Κ Ο Π Η Η Μ Ε Ν Ο Ι

Έχρωμακώπησεν ὁ Χάρτιγκ καὶ μέ τὰς ἀπὸ Ἀμερικανῶν προκηρῦξεις του. διότι ὁ "Ἑλλην Κύπριος ἀηδίασε καὶ ἐμίσησε τοὺς "ἄγγλους ἐν Κύπῳ. Ἄλλοι καὶ δὲν τοὺς ἔπεισαν, τὴν μὲν ἡμέραν τοῦ ἡμιλοῦσιν περὶ ΜΕΥΧΙΛΙΣ καὶ ΒΥΔΑΙΜΟΝΙΣ καὶ τὴν ἄλλην μερὰ ἡ Κύπρος εὐρίσμεται ἐν πολεμικῷ συνηγερωῶ ἀντιμετωπίζουσα τὸ πᾶσμα τῆς πείνης ἀπὸ βεβαίαν ἔλλειψιν τροφίμων καὶ κινδυνεύουσα νὰ δεχθῆ βόμβας ἀπὸ ἀέρος διότι οἱ Λόρδοι τοῦ Λονδίνου θέλου νὰ τὴν χρησιμοποιήσουσιν ὡς βίβσιν διὰ νὰ καθυποτάξουσιν καὶ τοὺς "Αραβας.

Γι' αὐτὸ καὶ οἱ προκηρῦξεις τοῦ Χάρτιγκ ἢ δὲν διαβάζονται ἢ εἴν ἀναγνασθῆ κανεὶς ὑπὸ τῶν δυνάμεων. τυρανίας" νὰ τές κίρη διὰ τῆς βίας τές μεταφέρει καὶ τές βάζει στό κατὰλληλον μέρος.

"Ἔτσι ὁ Χάρτιγκ ἐσοφίσθη ἕνα ἄλλο κόλπω. Ἄφου οἱ προκηρῦξεις τῆς Ε.Ο.Κ.Α. διαβάζονται ἀπὸ ὅλους τοὺς ἄλληνας τῆς Κύπρου βγάζει προκηρῦξεις δικές του μέ τὴν Τίτλον τῆς Ε.Ο.Κ.Α. καὶ πολυγραφημένες ὥστε ὁ κόσμος νὰ ξεγελιέται καὶ νὰ τές παίρνη νὰ τές διαβάξη.

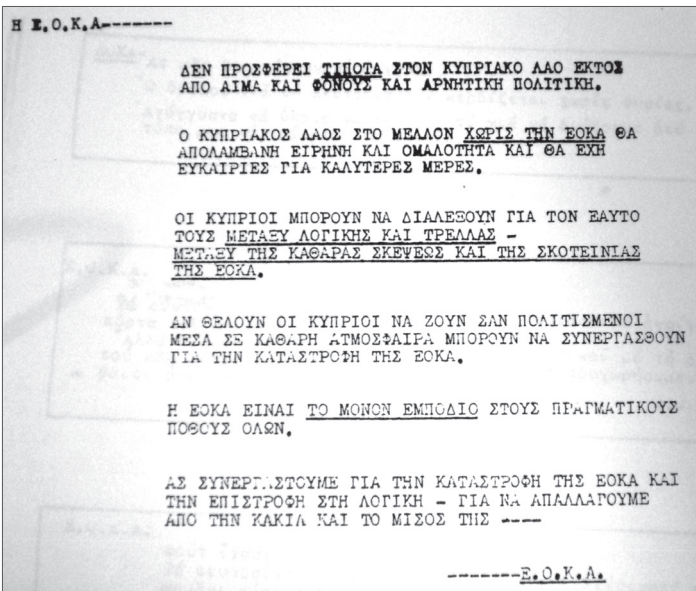
Ἐπάρχει μεγαλυτέρα ἀπόδειξις τῆς χρωμακώπης τῆς πολιτικῆς τῶν ἱμπεριαλιστῶν τοῦ Λονδίνου ἐν Κύπρω καὶ καλυτέρα ἔμμεσος ὁμολογία αὐτοῦ τούτου τοῦ ἀντιπάλου μας ὅτι ἡ Ε.Ο.Κ.Α. εἰσεχώρησε βαθεῖα μέσα στήν ὁλότητα τοῦ Ἑλληνικοῦ Κυπριακοῦ Λαοῦ.

Ἐμεῖς ὀνισιστῶμεν στοὺς "Ἑλληνας νὰ παίρνοῦν τές φυλλατῶν τοῦ Χάρτιγκ καὶ νὰ τές διαβάζουσιν γιατί θὰ διασκεδάουσιν ἀλλὰ καὶ γιὰ νὰ τέςχρησιμοποιοῦσιν.

Γιατὶ αὐτὴν τὴν ἀξίαν ἔχουν.

Ε.Ο.Κ.Α.
Ο
ΑΡΧΗΓΟΣ
Δ Ι Γ Ε Ν Η Σ .

Φυλλάδιο Διγενή στο οποίο κατηγορεῖ, μεταξύ άλλων, τους Βρετανούς για πλαστογράφηση του ονόματος της ΕΟΚΑ. Ἄγνωστος ακριβῆς χρόνος κυκλοφορίας, υπολογίζεται ἐντὸς τοῦ 1956 ἢ 1957. Πηγή: Ἀρχεῖο Συμβουλίου Ἱστορικῆς Μνήμης Αγώνα ΕΟΚΑ, Φάκελος 1, "Προκήρυξη-φυλλάδια Διγενή, Φυλλάδια ΕΟΚΑ".

Φυλλάδιο βρετανικής προπαγάνδας με πλαστογραφημένο το όνομα της ΕΟΚΑ. Η "μαύρη προπαγάνδα" στο απόγειό της. Ἄγνωστος χρόνος κυκλοφορίας. Πηγή: Ἀρχεῖο Συμβουλίου Ἱστορικῆς Μνήμης Αγώνα ΕΟΚΑ, Φάκελος 1, "Προκήρυξη-φυλλάδια Διγενή, Φυλλάδια ΕΟΚΑ".

Βιβλιογραφία

Αρχεία

British Library
British National Archives
Αρχείο Συμβουλίου Ιστορικής Μνήμης Αγώνα ΕΟΚΑ
Κρατικό Αρχείο Κύπρου

Εφημερίδες

Daily Mirror
Daily Mirror, British national daily newspaper.
Eleftheria
Ελευθερία, Greek national daily newspaper.
Eleftheria
Ελευθερία, Greek Cypriot national daily newspaper.
Manchester Guardian
Manchester Guardian, British national daily newspaper.
The Times
The Times, British national daily newspaper.

Βιβλία και μονογραφίες

Angeloglou, 2003
George Angeloglou, *This is London, Good Evening. Edo Londono, Kalispera sas. The story of the Greek Section of the BBC 1939–1957*. Athens: Efstathiadis Group.
Asprey, 1975
Rober B. Asprey, *War in the Shadows*. New York: Doubleday & Company.
Bell, 1998
Bower J. Bell, *The Dynamics of the Armed Struggle*. London: Frank Cass.
Carruthers, 1995
Susan L. Carruthers, *Winning hearts and minds*. London and New York: Leicester University Press.
Crawshaw, 1978
Nancy Crawshaw, *The Cyprus revolt. An account of the struggle for union with Greece*. London: George Allen & Unwin.
Crouzet, 2011
Francois Crouzet (μτφρ: Αριστοτέλης Φρυδάς), *Η κυπριακή διένεξη 1946–1959*. Αθήνα: ΜΙΕΤ.
CyBC, 1957
Cyprus Broadcasting Service, *After the news, Selection of commentaries broadcast from the Cyprus Broadcasting Service*. Nicosia: Rustem Bokshop.
Demetriades, 1994
Φρίξος Δημητριάδης (επιμ.), *Αγωγή των Νέων, Το Παράνομο Περιοδικό της ΕΟΚΑ για τους Μαθητές των Δημοτικών Σχολείων*. Λεμεσός.
Durrell, 1959
Lawrence Durrell, *Bitter Lemons*. London: Faber & Faber.

- Foot, 1965
Hugh Foot, *A Start in Freedom*. London: Hodder & Stoughton.
- Georgalas, 1973
Γεώργιος Γεωργαλάς, *Η προπαγάνδα, Μεθοδική και Τεχνική της Αγωγής των Μαζών*. Αθήνα: Γεωργιάδης.
- Grivas, 1961
Γεώργιος-Διγενής Γρίβας, *Απομνημονεύματα Αγώνος Ε.Ο.Κ.Α. 1955–1959*. Αθήνα.
- Grivas, 1962
Γεώργιος-Διγενής Γρίβας, *Αγών ΕΟΚΑ και Ανταρτοπόλεμος (Πολιτικοστρατιωτική Μελέτη)*. Αθήνα.
- Grivas, 1972
Γεώργιος-Διγενής Γρίβας, *Χρονικόν Αγώνος ΕΟΚΑ 1955–1959*³. Λευκωσία.
- Hatzivassiliou, 1997
Evanthis Hatzivassiliou, *Britain and the International status of Cyprus, 1955–1959*. Minnesota: University of Minnesota.
- Holland, 1998
Robert Holland, *Britain and the revolt in Cyprus*. Oxford: Clarendon Press.
- Idrma Arch. Makariou, 1991, 1992, 1993
Ίδρυμα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ', *Άπαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ', τ. Α'–Γ'*. Λευκωσία.
- Lambert, 1945
Richard S. Lambert, *Propaganda*⁷. London: Thomas Nelson and Sons.
- Lindley, 1957
Fraser Lindley, *Propaganda*. London: Oxford University Press.
- Maratheftis and Ioannidou-Stavrou, 1998
Μιχαλάκης Ι. Μαραθεύτης και Ρούλα Ιωαννίδου-Σταύρου (εκδ.), *Ανθολόγιο Κειμένων για τον Αγώνα της ΕΟΚΑ 1955–1959*. Λευκωσία: Συμβούλιο Ιστορικής Μνήμης Αγώνα ΕΟΚΑ.
- Mihaelides, Apostolides and Maratheftis, 1999
Μίκης Μιχαηλίδης, Αντώνιος Αποστολίδης και Μιχαλάκης Μαραθεύτης (επιμ.), *Εγερτήριο Σάλπισμα*. Λευκωσία: Ίδρυμα Απελευθερωτικού Αγώνα ΕΟΚΑ 1955–1959.
- Papadopoulos, 1987
Πάννης Κ. Παπαδόπουλος, *Κείμενα ενός αγώνα, Παράνομα Έγγραφα του 1955–59*. Λευκωσία: Ονήσιλος.
- Parageorgiou, 1984
Σπύρος Παπαγεωργίου, *Αρχείον των Παρανόμων Εγγράφων του Κυπριακού Αγώνα 1955–1959*. Λευκωσία: Επιφανίου.
- Stamatoroulos, 1956
Βύρωνας Σταματόπουλος, *Η μάχη της Κύπρου*. Αθήνα.
- Stilianou, 1981
Φίλιππος Στυλιανού, *Πολιτικές τοιχογραφίες της Κύπρου 1955–1981*. Λευκωσία.
- Taber, 2002
Rober Taber, *War of the Flea, The Classic study of Guerrilla Warfare*. Washington: Potomac Books.
- Theodorakopoulos, 2006
Παναγιώτης Χ. Θεοδωρακόπουλος, *Προπαγάνδα η Ένδοξη*. Αθήνα: Σιδέρης.